
ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ KİMYADAN EKSPERİMENTLƏRİN TƏŞKİLİ VƏ HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ YOLLARI

A.V. Zülfüqarova

Təhsil İnstitutunun dissertantı

2009-cu ildə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununda göstəriləndiyi kimi təhsilin inkişafının müasir mərhələsində ümumtəhsil məktəblərinin qarşısında duran başlıca vəzifələrdən biri dərin və hərtərəfli biliyə, bacarıq və vərdişə malik şəxsiyyət formalaşdırmaq lazımdır [1]. Müasir dövr üçün vacib olan politexnik təhsilin inkişaf etdirilməsi, şagirdlərin kimya elminin əsaslarına dərinlən və şüurlu şəkildə yiyələnməsi, dünyagörüşünün formalaşması, həyata, istehsalata baxışlarının formalaşması, onların praktik həyat üçün hazırlanması kimi vacib vəzifələr təlimin məzmunu və metodlarının daha da təkmilləşdirilməsi, onun keyfiyyətinin və effektivliyinin yüksəldilməsi, şagirdlərin bilik və bacarıqlarını həyatda müvəffəqiyyətlə tətbiq etmələri ilə əlaqədar yeni yolların işlənilməsi və hazırlanmasını tələb edir. Bu cür mühüm məsələlərin həlli ilə bağlı hal-hazırda tətbiq olunan iş üsulları məktəblərimizdə əsaslı keyfiyyət dəyişikliyini yaratmamışdır. Əksinə şagirdlərin kimyadan bilik səviyyəsinin daim aşağı düşməsi müşahidə edilir. Buna görə də, təhsildə əsaslı islahatın aparılması zərurəti yaranmışdır.

Kimya dərslərində əsaslı islahat aparmaq üçün bir sıra problemlər (kimyadan eksperimentlərdən istifadə, eksperimentlər vasitəsilə kimya tədrisinin tərbiyə imkanları, eksperimentlərin təşkili və keçirilməsi, eksperimentlər vasitəsi ilə praktik istiqamətin gücləndirilməsi, eksperimentlər vasitəsilə şagirdlərin fəallaşdırılması və idrak fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi, kimyanın istehsalatla əlaqələndirilməsi) həll olunmalıdır.

Bu mühüm problemləri həll etmək üçün kimya müəllimləri həm təlimin əsas təşkilat forması olan dərstdən, həm də köməkçi formalarından, dərnək məşğələlərindən, kimya axşamlarından, sual-cavab gecələrindən, kimya oyunlarından, kimyaya aid eksperimentlərdən və s. qüvvətli təsir vasitəsi kimi istifadə edilməlidirlər.

Kimya təliminin köməkçi formalarından təlim ekskursiyaları, fakultativ məşğələlər (maraq dərsləri), kimya axşamları (sınıfdənxaric işlər) kimyadan eksperimentlərin tam həyata keçirilməsi ilə kimyanın dərinlən mənimsənilməsinə xidmət edir [2-4]. Kimyadan eksperimentlərin təşkili həm istiqaməti, məzmunu, xarakterinə görə, həm də aparılması forması və üsullarına görə kimya dərslərindən, başqa sözlə desək sinif məşğələlərindən əsaslı surətdə fərqlənir. Kimyadan eksperimentlər şagirdlərin müstəqil iş üsullarına, təbii yaradıcılıq arzularına, kimya təliminə olan hədsiz maraqlarına əsaslanır, müxtəlif formalarda

təşkil olunur və keçirilir. Kimyadan eksperimentlər məktəblilərin biliyindəki çatışmayan cəhətləri aradan qaldırmaq istiqamətinə deyil, sinifdə öyrəndikləri proqram materialını dərinləşdirməyə, dərslər zamanı əldə etdikləri biliyin məktəbin tədris-təcrübə sahəsinə, istehsalata tətbiqi yollarına doğru yönəldir. Kimyadan eksperimentlərin aparılması zamanı müəllim yalnız şagirdlərin müstəqil işlərinə rəhbərlik edir, onlara məsləhətlər verir, lazım gəldikdə köməklik göstərir, həyata keçirdikləri laboratoriya işlərində düzgün nəticə çıxarmalarına doğru istiqamətləndirir.

Eksperimentlər aparılması mümkün olmayan məktəblərdə kimya fənninin tədrisini yaxşılaşdırmaq üçün kimya olimpiadalarının təşkili daha yaxşı nəticə verir. Təlim-tərbiyə işində çox böyük rolunu oynayan kimya olimpiadaları şagirdlərdə kimya fənninin nəzəri materialına marağı xeyli artırır, onların yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafına səbəb olur, şagirdlərdə bir sıra mühüm praktik bacarıq və vərdiş yaradır, diqqətlik, dözümlülük, inadçılıq, başlanan işi axıra çatdırmaq və s. kimi keyfiyyətlər yaradır. Kimya olimpiadalarının məqsədi kimyaya həvəsi, bacarağı və istedadı olan şagirdləri seçmək, onları məktəblilər içərisindən ayırmaq, onları kimya elminin müxtəlif sahələri üzrə ixtisaslaşmağa cəlb etmək, kimyaçı kadrlar hazırlamaqdan ibarətdir.

Eksperimentlər aparılması mümkün olmayan məktəblərin şagirdlərində kimyaya marağı artırmaq üçün onların yaşadığı ərazinin yaxınlığındakı fabrik və zavodlara ekskursiyalarda təşkil etmək olar.

Təhsilin innovasiyası, ilk növbədə təhsil sistemini yeniləşdirməyi, onu təkmilləşdirməyi tələb edir. Əsas problem şagirdlərin kimya istehsalatının əsaslarını elmi cəhətdən dərinlən öyrənmək, bu sahəni elmi cəhətdən mənimsəməkdir. Müəllim çalışmalıdır ki, şagirdlər metallurgiya, koks-kimya, tikinti materialları istehsalı kimi kimya istehsalatına aid olan sahələrə uyğun biliklərə yiyələnsinlər.

Müasir dövrdə elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri əsasında sənayenin müxtəlif sahələri yaranır, təbii cəhətdə müxtəlif xəstəliklərin müalicəsinin yeni metodları tətbiq olunur. Bunların inkişafı və idarə olunmasında kimya elmi həlledici rol oynayır.

Məktəb kimya kursunda praktik iş, mövzuların öyrənilməsinin sonunda şagirdlərin biliyinin sistemləşdirilməsi və möhkəmləndirilməsi, eksperimental bacarığın formalaşması və inkişaf etdirilməsi məqsədilə aparılır. Praktiki işin iki növü məlumdur: a) təlimatla aparılan; b) eksperimental məsələlər. Praktiki təlimatı şagirdlərin fəaliyyətinin istiqamətləndirilməsinin əsasıdır.

Eksperimental məsələlərin təlimatı olmur, onların yalnız şərti verilir. Şagird məsələnin həlli planını özü qurmalı və onu müstəqil icra etməlidir.

Praktik işlərə başlamazdan əvvəl, müəllim şagirdləri kimya laboratoriyasında təhlükəsiz işləməyin qaydaları ilə tanış edir, praktiki işə dair

hesabat hazırlamağın və nəticə çıxarmağın təxmini formasını şagirdlərə öyrədir.

Şagirdlərin praktiki iş aparmaları üçün ilk növbədə laboratoriyada işləməyin ümumi qaydalarına əməl etmələri zəruridir. İşə başlamazdan əvvəl müəllim şagirdlərin aparacaqları praktik işə dair nəzəri və praktik biliklərini yoxlayır. Təcrübələrin əsas mərhələlərini və şagirdlərin hazırlayacaqları hesabatın hazırlanmasına dair əlavə məsləhətlər verir.

Praktik işlərin nəticələri sinfin bütün şagirdlərinin iştirakı ilə müzakirə olunur. Hal-hazırda orta ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesinin ən əsası hesab olunan kimya eksperimentinin üç əsas növü tətbiq olunur: 1) müəllimin göstərdiyi təcrübələr (demonstrasiyalar); 2) şagirdlərin laborator işləri; 3) praktik məşğələlər.

Kimyanın tədrisi zamanı elə mövzular vardır ki, onlara aid praktik işləri şagirdlərin kütləvi aparması mümkün deyil. Çünki bu təcrübələrdə kəskin iyli, zəhərli maddələr alınır (məsələn, NO_2 , NH_3 və s.-nin laboratoriyada alınması). Ona görə də, bu təcrübələri sorucu şəkildə müəllim özü yerinə yetirməklə nümayiş etdirir.

Çöküntü, rəngsiz, iysiz, zəhərli olmayan qaz alınması ilə gedən təcrübələri şagirdlər müstəqil yerinə yetirə bilər. Məktəb kimya kursunun tədrisində tətbiq olunan müxtəlif təlim formaları içərisində frontal laboratoriya metodu xüsusi yer tutur. Frontal laboratoriya metodu təlim prosesində materialın mənimsənilməsi prosesinə kömək edən zəruri vasitə kimi iştirak edir. Bu metod şagirdlərdə reaktivlər və cihazlarla davranmağa aid ilkin praktik bacarıq yaradır. Frontal laboratoriya işində bütün sinif eyni işi icra edir.

Frontal laboratoriya işlərinə müəllimin rəhbərliyi şifahi və ya yazılı təlimatı formasında ola bilər. Yazılı təlimat adətən aşağıdakı kimi olur: İşin adı; işin məqsədi; resurslar; işin məzmunu; işin aparılması üçün verilmiş metodika; nəticələrin hesabatının hazırlanması üçün istifadə ediləcək cədvəl və sxemlərin qurulması. Şagirdlərdə eksperimental bacarıq və vərdislər inkişaf etdikcə yazılı təlimatın mərhələləri azaldılır və onlara işin aparılmasında daha çox müstəqillik verilir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının yeni təhsil qanunu. Bakı, 2009.
2. Abbasov M.M. Müasir dövrdə kimyanın tədrisinin vəziyyəti // Kimya məktəbdə, 3(7)2004, s.8-43.
3. Abbasov V.M.; Məhərrəmov A.M.; Abbasov M.M. və başqaları. Ümumtəhsil məktəblərinin X sinfi üçün Kimyadan dərslik / Bakı, Aspoliqraf, 2007, 127 səh.
4. Tağıyev T.İ., Zülfüqarova A.V. Kimyanın tədrisində şagirdlərin müstəqil işlərinin problemlə yanaşma ilə əlaqələndirilməsində müasir effektiv texnologiyalardan istifadə // Kimya məktəbdə, 1(49)2015, s.23-28.

A.V. Zulfugarova

Способы организации и проведения экспериментов по химии в общеобразовательных школах

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется роль химических лабораторных экспериментов, методов решения экспериментальных задач в области преподавания химии.

A.V. Zulfugarova

Organization and implementation ways of chemistry experiments in general education schools

SUMMARY

In the article conducting laboratory experiments, the role of solving methods of the experimental issues in the teaching of chemistry is analyzed.

Açar sözlər: praktiki iş, laboratoriya təcrübələri, eksperimental məsələlər, sinifdən xaric işlər, frontal laboratoriya işləri.

Ключевые слова: практическая работа, лабораторные эксперименты, экспериментальные задачи, внеклассные работы, фронтальные лабораторные работы.

Key words: practical work, laboratory practices, experimental issues, extracurricular works, frontal laboratory works.